

KINGA LISOWSKA, MAJKA ŁOJKO*

UNIwersytety TRZECIEGO WIEKU NA WARMII I MAZURACH W CZASIE PANDEMII COVID-19 JAKO LOKALNE CENTRA *LIFELONG EDUCATION*

ABSTRAKT

W naukach społecznych, zwłaszcza w naukach o wychowaniu, podkreśla się, że *lifelong education*, czyli uczenie się przez całe życie, odnosi się do zdobywania wiedzy praktycznie przez całe życie człowieka. Jest to koncepcja, która łączy w sobie wiele różnych formatów uczenia się, obejmując zarówno elementy edukacji dorosłych, kształcenia ustawicznego, samodzielnego uczenia się, jak również promocję ideału jednostki, która w pełni wykorzystuje swój potencjał zarówno osobisty, jak i zawodowy. Jedną z form realizacji tej koncepcji edukacji stanowią Uniwersytety Trzeciego Wieku (UTW), które skupiają się przede wszystkim na rozwoju i aktywizacji osób starszych.

Artykuł koncentruje się na specyfice edukacji ustawicznej w ramach funkcjonowania warmińsko-mazurskich UTW w dobie pandemii SARS-CoV-2. Prezentowany tekst przygotowano na podstawie analizy materiału badawczego zgromadzonego za pośrednictwem wywiadów częściowo kierowanych, skoncentrowanych na problemie oraz baz danych zastanych – przede wszystkim podręcznych, tradycyjnych oraz elektronicznych archiwów UTW na Warmii i Mazurach, oraz raportów cyfrowych Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie. Zaprezentowane w artykule badania pokazują, że zmieniające się warunki społeczno-zdrowotne postawiły przed Uniwersytetami nowe wyzwania i spowodowały potrzebę zrewidowania dotychczasowych programów kształcenia, form i sposobów przekazywania wiedzy oraz umiejętności praktycznych.

* Kinga Lisowska: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Pedagogicznych; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8404-4363>; Majka Łojko: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Polityki Gospodarczej; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4801-8069>

W czasie pandemii warmińsko-mazurskie UTW nie zaprzestały kontaktu ze swoimi słuchaczami oraz nie zrezygnowały z edukacji ustawicznej. Okres izolacji przyczynił się do zwiększenia kompetencji cyfrowych słuchaczy UTW i cyfryzacji kształcenia ustawicznego.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja ustawiczna, lifelong learning, SARS-CoV-2, Uniwersytety Trzeciego Wieku, Warmia i Mazury

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU JAKO PROJEKT EDUKACJI USTAWICZNEJ – WPROWADZENIE

Idea *lifelong education* jest pojęciem o szerokim znaczeniu i dotyczy praktycznie wszystkich grup wiekowych. Polska, podobnie jak większość krajów rozwiniętych, należy do państw, w których z roku na rok systematycznie wzrasta liczba ludzi starych. Zjawisko starzenia się ludności stało się faktem, wyzwania z tego wynikające wymagają zaś wielu kompleksowych działań. Co roku tysiące osób przechodzi na emeryturę i zadaje sobie pytanie: jak żyć bez pracy zawodowej? W związku z tym nasuwa się pytanie – co można i co należy robić, by ich dalsze życie miało sens? (Hrapkiewicz, 2009, s. 118). Konsekwencje przemian demograficznych i wynikające z nich procesy starzenia się ludności stanowią olbrzymie wyzwanie dla polityki społecznej, której celem powinno być optymalne zabezpieczenie potrzeb seniorów w wielu wymiarach: zdrowotnym, infrastrukturalnym, usług socjalnych, aktywności społeczno-kulturalnej i sportowej oraz w wymiarze zawodowym.

Starzenie się społeczeństw stanowi dziś istotną kwestię, która bezpośrednio wpływa na funkcjonowanie rodzin, grup oraz całych zbiorowości. Starość w XXI w. zdecydowanie różni się od minionych epok. Szybki tryb życia, który jest tak charakterystyczny dla współczesnego człowieka, często nie wpisuje się w trendy i wartości, jakie wyznają osoby starsze, w związku z tym seniorzy doświadczają ageizmu, wykluczenia, marginalizacji. Z drugiej strony, pomimo negatywnych przejawów braku akceptacji i zrozumienia dla potrzeb najstarszych generacji, można zaobserwować tendencję do wzmożonej aktywizacji i aktywności ludzi starszych (Ślubiak, 2021, s. 96). Norbert Pikuła (2020, s. 179) podkreśla, że aktywność edukacyjna osób starszych ma kluczowe znaczenie zarówno dla utrzymania sprawności psychofizycznej, nadawania życiu sensu seniorów, jak i budowania i podtrzymywania relacji społecznych. Przekłada się ona na

jakość ich życia, co potwierdzają badania prowadzone przez m.in. Jerzego Halicki (2000, s. 208), Małgorzatę Halicką (2004), Katarzynę Białożyty (2020) czy Katarzyna Jagielska (2020).

„Starość jest jednym, z etapów życia, które wymagają pomocy w rozwoju, w pomyślnym przebiegu starzenia się i wielkiego wysiłku jednostki. Człowiek musi bowiem dokonać wyboru stylu życia. Wybiera formy i nasilenie aktywności” (Czerniawska, 2007, s. 21). Edukacja podejmowana przez osoby w podeszłym wieku to rodzaj aktywności związany z realizacją potrzeb wyższego rzędu. Motywacją bowiem może być pragnienie samo-realizacji, chęć osiągania postawionych sobie celów, zachowanie pozycji w hierarchii społecznej czy też zdobywanie uznania innych ludzi. Dzięki tego typu aktywności osoby starsze mają szansę na pełne uczestnictwo w życiu społeczno-kulturalnym i integrację społeczną ze środowiskiem.

Edukacja ustawiczna podkreśla postulat nieustannej edukacji, po to, by móc sprostać wymaganiom nieustannie weryfikującego zakres oczekiwanych kompetencji współczesnego rynku pracy. Takie podejście odnaleźć można m.in. w art. 14 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej – Prawo do nauki, w którym stwierdza się, że każdy ma prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego (Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej).

Przy czym, jak zauważa Magdalena Wiczorkowska (2020, s. 137), zależność między seniorami a rynkiem edukacyjnym jest dwukierunkowa, z jednej strony bowiem seniorzy aktywnie korzystają z oferty edukacyjnej stworzonej z myślą o ich potrzebach i oczekiwaniach, wpisując się w ideę uczenia się przez całe życie (*long life learning*), a z drugiej mają potrzeby i oczekiwania, które wymagają specjalistycznie przygotowanych kadr (*ageing managers*).

Jedną z form kształcenia ustawicznego są Uniwersytety Trzeciego Wieku (dalej: UTW), które od 1975 r. działają w Polsce jako stowarzyszenia i fundacje, w ramach struktur jednostek organizacyjnych samorządu gminnego czy też w strukturach uczelni wyższych. Zgodnie z danymi Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku, aktualnie w Polsce działają 424 jednostki tego typu (Informacja..., 2021).

Stanowią one reprezentatywny przykład organizacji, których zadania oscylują wokół rozpowszechniania edukacji przy wykorzystaniu różnych formy aktywizacji psychofizycznej i intelektualnej osób w wieku senioralnym. Zdaniem Heleny Hrapkiewicz (2009, s. 120), zadania postawione

UTW koncentrują się na dążeniu do utrzymania indywidualnego dobrostanu psychofizycznego seniorów oraz osiągnięciu należytej i godnej pozycji człowieka starszego w społeczeństwie. Odbywa się to poprzez włączenie tych osób do systemu kształcenia ustawicznego, ich aktywizację intelektualną, psychiczną i fizyczną, opracowanie metod edukacji oraz wdrażania profilaktyki gerontologicznej, prowadzenie obserwacji i badań naukowych nad zbiorowością seniorów.

Ograniczenia związane z pandemią postawiły UTW w zupełnie nowej sytuacji i w istotny sposób zdeterminowały ich funkcjonowanie. Liczne obostrzenia sanitarne wprowadzone w marcu 2020 r. znacznie spowolniły dotychczasową ich aktywność, izolacja, kwarantanna, choroby, a przede wszystkim obawa przed zakażeniem wirusem najbardziej zaś dotknęły środowisko osób w wieku senioralnym. W tym trudnym czasie część seniorów ograniczyła swoje wyjścia z domu i kontakty z większą grupą rówieśników, co przełożyło się na ich uczestnictwo w zajęciach organizowanych przez UTW (Guzik, 2021).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

W badaniach posłużono się następującymi metodami jakościowymi zbierania danych: przeszukiwania i analizy źródeł wtórnych oraz wywiadów indywidualnych, częściowo kierowanych, skoncentrowanych na problemie. Postępowanie badawcze oparto na tezie, że działania prowadzone przez UTW na Warmii i Mazurach stanowią reprezentatywny przykład pracy lokalnej na rzecz społeczeństwa osób starszych w okresie pandemii SARS CoV-2 jako centra *lifelong education*. Jednocześnie decyzję o sposobie doboru jednostek analizy podjęto na podstawie głównego problemu badawczego: W jaki sposób organizowana i prowadzona była całonocowa edukacja przez warmińsko-mazurskie UTW w czasie pandemii?

Przyjęto przy tym, za Krzysztofem Rubachą (2016, s. 157), że źródła wtórne podlegają poszukiwaniu i przeszukiwaniu oraz analizowaniu i interpretowaniu. Stwierdzono także, że w źródłach takich jak: statuty, dokumenty założycielskie, materiały programowe poszczególnych UTW na Warmii i Mazurach – zgromadzone w archiwach podręcznych placówek w formie tradycyjnej i elektronicznej; dokumenty Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie – przechowywane w archiwum zakładowym, a także podawane do wiadomości w biuletynie informacji publicznej ulokowane są

dane potrzebne do uzyskania odpowiedzi na postawiony problem badawczy: W jaki sposób organizowana i prowadzona była całościowa edukacja przez warmińsko-mazurskie UTW w czasie pandemii?

Źródła wtórne stanowią zastane przez badacza zbiory danych, które traktowane są jako teksty. Posiadają one określony przekaz, a wydobywane z nich informacje tworzą teksty, podlegające badaniu tzn. analizie tekstu. W związku z tym założono warstwowy dobór jednostek, tzn. uznano, że zmienne umiejscowione w problemie badawczym występują w każdej jednostce, która po odnalezieniu zostaje poddana analizie, a kontekst danych stanowią informacje zawarte w źródłach wtórnych. Sposób wnioskowania polegał na „przekształcaniu tekstu z notatek terenowych w tekst w postaci teorii ugruntowanej”: redukcja danych; reprezentacja danych oraz weryfikacja danych (Rubacha, 2016, s. 160, 259).

Wywiady przeprowadzono z: dwoma przedstawicielami UTW w Społecznej Rady Seniorów (SRS) Województwa Warmińsko-Mazurskiego – Symbol kodowy według klucza: nr + płeć (K lub M) + skrót SRS; np. I/K/SRS; 49 uczestnikami UTW na Warmii i Mazurach – po jednym z każdej jednostki – Symbol kodowy według klucza: nr + płeć (K lub M) + skrót UTW; np. I/K/UTW. Dobór próby był nielosowy celowy i polegał na pobraniu z populacji badanych spełniających kryterium zawarte w pytaniu badawczym (Rubacha, 2016, s. 320). W doborze próby przyjęto następujące kryteria: czynny członek UTW; mieszkaniec Warmii i Mazur. Badania zrealizowano w okresie listopad 2021–styczeń 2022. W analizie badań uwzględniono funkcjonowanie i rozwój warmińsko-mazurskich Uniwersytetów przed i w czasie pandemii COVID-19.

DZIAŁALNOŚĆ UTW NA WARMII I MAZURACH PRZED I W CZASIE PANDEMII

W 2020 r. warmińsko-mazurskie UTW obchodziły 25-lecie istnienia. W przeciągu tego okresu powstało 49 jednostek zróżnicowanych pod względem: nazw, form prawnych i organizacyjnych oraz liczby członków¹⁾. Najstar-

¹⁾ W latach 1999–2019 na Warmii i Mazurach założono UTW: a) jako samodzielne stowarzyszenia w: Bartoszycach, Białej Piskiej, Działdowie, Ełku, Gołdapi, Iławie, Kętrzynie, Klewkach, Lidzbarku, Mrągowie, Nidzicy, Nowym Mieście Lubawskim, Olsztynie, Olsztynku, Ornecie, Ostródzie, Pasłęku, Pasymiu, Szczytnie, Węgorzewie; b) przy filiach

szą placówką w regionie jest Warmińsko-Mazurski Uniwersytet Trzeciego Wieku w Olsztynie (WM UTW w Olsztynie), który powstał 16 października 1995 r., jako 21. stowarzyszenie tego typu w Polsce (Statut..., 1995).

Z kolei do najmłodszych jednostek w regionie należą: UTW w Jezioranach (Statut..., 2020) oraz UTW w Dobrym Mieście (Statut..., 2021). Powstały one w okresie pandemii, a ich praca od razu została zdeterminowana przez wymogi izolacji społecznej i reżimu sanitarnego. Są dowodem na to, że mimo znacznego zahamowania życia społecznego w perspektywie *face to face*, idea *lifelong education*, edukacji ustawicznej i integracji międzypokoleniowej jest żywa w środowiskach lokalnych Warmii i Mazur.

Z analizy materiału badawczego wynika, że UTW posiadają dzisiaj znaczącą pozycję w środowisku lokalnym. Są cenione i rozpoznawane przez władze regionalne; instytucje i organizacje społeczne oraz przez samych mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego. Ich charakterystyczną cechą jest podejmowanie wieloaspektowych działań na rzecz społeczności regionu, wspieranie lokalnych podmiotów kulturalnych, edukacyjnych, ale także pomoc przy realizacji wszelkich wydarzeń i inicjatyw w obrębie gmin, powiatów i całego województwa. Ich pozycja wypracowana przez lata pracy w środowiskach lokalnych szczególnie wzrosła w czasach pandemii. UTW odegrały w tych niecodziennych warunkach, znaczącą rolę w utrzymaniu edukacji ustawicznej, integracji międzypokoleniowej i wsparciu seniorów zagrożonych wykluczeniem społecznym i marginalizacją.

UTW posiadają jednostki centralne, funkcjonujące na szczeblu wojewódzkim, odpowiedzialne za opiekę i umacnianie środowisk seniorskich w regionie. W 2011 r. powołano Porozumienia Uniwersytetów Trzeciego Wieku Warmii i Mazur (Porozumienie UTW WM), tworząc platformę wymiany doświadczeń i informacji oraz rozwiązywania problemów. Porozumienie ma swojego przedstawiciela w Radzie Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Jednocześnie corocznie w ramach jego działalności realizowane są konferencje UTW Warmii i Mazur oraz „Senioriady” (zawody sportowe), współfinansowane przez Samorząd Województwa Warmiń-

skich wyższych w: Elku, Lidzbarku Warmińskim, Olecku, Orzyszu, Prostkach, Świętajnie; c) w ramach organizacji pozarządowych oraz instytucji kulturalnych i świadczących pomoc osobom zagrożonym wykluczeniem w: Barczewie, Bisztyнку, Braniewie, Fromborku, Giżycku, Górowie Iławeckim, Lubawie, Mikołajkach, Olsztynie, Pieniężnie, Purdzie, Rudziskach, Rynie, Sępólnu, Wydminach.

sko-Mazurskiego (Raport..., 2012, s. 1–14). W okresie pandemii konferencje zostały przeniesione do przestrzeni internetowej. Natomiast „Senioriady” odbywały się z udziałem samych zawodników przy jednoczesnym transmitowaniu wydarzeń za pośrednictwem platformy YouTube. Ważną inicjatywą podejmowaną przez Porozumienie jest wzmacnianie opieki geriatrycznej w województwie oraz dostarczanie odpowiedniego wsparcia w sytuacjach istnienia zagrożenia dobrostanu psychofizycznego seniorów (I/M/SRS).

W 2016 r. zarejestrowano stowarzyszenie – Federację Uniwersytetów Trzeciego Wieku Warmii i Mazur (Federacja UTW WM) jako jednostkę pomocową dla poszczególnych UTW w regionie, która integruje działania całożyciowej edukacji. Założycielami byli przedstawiciele ośmiu Uniwersytetów z: Działdowa, Ostródy, Ornety, Nowego Miasta, Szczytna, Węgorzewa oraz z Olsztyna. Według idei Stowarzyszenia dobrze zorganizowane Uniwersytety powinny służyć radą i wsparciem dla mniejszych zlokalizowanych w małych miejscowościach oddalonych od ośrodków akademickich (Sprawozdanie..., 2015, s. 1–4). Wypracowane założenia stały się szczególnie istotne w dobie pandemii i związanej z nią potrzeby utrzymania pracy UTW w regionie (I/K/SRS).

Zarówno przedstawiciele Porozumienia UTW WM oraz Federacji UTW WM wchodzi w skład SRS województwa warmińsko-mazurskiego obok 27 reprezentantów poszczególnych powiatów, środowisk i organizacji seniorskich czy przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie. Rada jest organem o charakterze inicjatywnym, doradczym i konsultacyjnym marszałka województwa. Jej głównym celem jest tworzenie warunków do wykorzystania potencjału środowisk senioralnych. O potrzebie funkcjonowania Rady i jej znaczeniu dla polityki senioralnej województwa, zwłaszcza w okresie pandemicznym, świadczy ustanowienie jej działalności na kolejną kadencję dnia 4 stycznia 2022 r. (I/K/SRS).

Seniorzy reprezentujący UTW biorą udział w pracach: grup roboczych, zespołów opiniotawczo-doradczych, komisjach konkursowych do spraw oferty organizacji pozarządowych, zespołów opracowujących wojewódzkie dokumenty programowe oraz strategiczne. Jednocześnie uczestniczą w Radzie Działalności Pożytku Publicznego oraz partycypują w różnych rozwiązaniach systemowych i społecznych wdrażanych w województwie. Poszczególne UTW współpracują też z radami gminnymi i miejskimi w obszarze realizacji programów lokalnej polityki społecznej i senioralnej. UTW nie zaprzestały tej działalności mimo rozwoju pandemii COVID-19 (I/M/SRS).

LIFELONG EDUCATION W WARMIŃSKO-MAZURSKICH UTW W DOBIE PANDEMII – CIĄGŁOŚĆ I ZMIANY W PERSPEKTYWIE BADAŃ

Władze zarówno centralnych organizacji UTW, jak i lokalnych jednostek zdawały sobie sprawę z negatywnych konsekwencji izolacji społecznej oraz pozostawienia w czasie pandemii swoich słuchaczy bez wsparcia, kontaktu i ciągłości kształcenia. W związku z tym podjęto działania mające na celu kontynuowanie pracy na polu wielozakresowej edukacji ustawicznej, integracji międzypokoleniowej, współpracy i wsparcia w obrębie grupy seniorów oraz utrzymania ich dobrostanu psychofizycznego (1/M/SRS).

Z analizy sprawozdań merytorycznych UTW wynika, że prowadzone przed pandemią sekcje tematyczne (warsztaty, wykłady, ćwiczenia i dyskusje) w czasie izolacji społecznej przeniesiono częściowo do przestrzeni internetowej, a w okresie względnej stabilizacji organizowano spotkania w mniejszych podgrupach z zachowaniem reżimu sanitarnego lub w formie hybrydowej. Takie działania dotyczyły klubów: filmowych i książki oraz sekcji: miłośników teatru, opery i operetki; poetyckich/żywego słowa; politycznych; miłośników astronomii, ekologicznych; filozoficznych; psychologicznych; historycznych; religioznawczych; językowych oraz komputerowych. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku uczestnictwa słuchaczy w spotkaniach z ciekawymi ludźmi oraz w wykładach i warsztatach o różnorodnej tematyce. Potwierdzają to także wypowiedzi badanych, którzy w pierwszym okresie pandemii czuli się zagubieni ze względu na zmianę organizacji działań edukacyjnych proponowanych przez UTW, a w tym również kontaktów z innymi członkami Uniwersytetów, stanowiących często podstawowe źródło ich wsparcia i zapewnienia poczucia tożsamości zbiorowej – „nie wiedziałam w zasadzie, jak teraz będę spotykać się z koleżankami, a wie Pani, jak się jest samemu, to one dla mnie są jak rodzina” (3/K/UTW). Mimo wielu obaw, które pojawiły się w momencie względnej stabilizacji, badani wskazują na chęć powrotu do zajęć, podczas których mogli oprócz wymiaru edukacyjnego doświadczyć wspólnego rozwiązywania zadań, wsparcia i rozmowy – innej niż za pośrednictwem online. „Strasznie się ze Staszkiem i dziewczynami ucieszyliśmy, że możemy w końcu się normalnie spotkać. Wypić kawę i tak być koło siebie, a nie za tym ekranem” (26//K/UTW).

Na podstawie przeprowadzonych wywiadów można wnioskować, że w przypadku obszarów kształcenia skoncentrowanych na przekazaniu umie-

jętności praktycznych podjęto decyzję o dostosowaniu sposobu pracy, programu edukacji oraz narzędzi do nowej sytuacji społecznej. Od marca do maja 2020 r., tam, gdzie to było możliwe, organizowano zajęcia online lub dostarczano nagrania wideo za pośrednictwem poczty elektronicznej. Treści zajęć skupiały się przede wszystkim na: ćwiczeniach w przypadku sekcji gimnastycznych i gimnastyczno-rehabilitacyjnych; instruktażu kroków tanecznych dla członków grup muzycznych; przygotowaniu naturalnych kosmetyków – w sekcjach zielarskich i medycyny naturalnej; robótkach ręcznych/krawiectwie oraz na rzeźbie, rysunku i ozdobach regionalnych – w sekcjach malarskich/artystycznych/plastycznych czy też rękodzieła. „Co mi tam dają ściegi pokazane do kamery. Tak to razem szyłyśmy różne drobiazgi dla naszych wnuków. Samemu to już tak robota nie idzie” (15/K/UTW). Badani zwracają szczególną uwagę na chęć nauki w zespole, współpracę w wykonywaniu zadań oraz wspólne/zbiorowe nabywanie umiejętności praktycznych. Twierdzą, że bycie z innymi umożliwia często szybsze przyswojenie wiedzy, a grupa zawsze stanowi dla nich wsparcie. Podkreślają przy tym, że przestrzeń internetowa oraz zmieniona forma realizacji przedsięwzięć edukacyjnych wprowadziła namiastkę kształcenia ustawicznego – bardzo ważną w okresie pandemii, której bez tego typu działań mogłoby zabraknąć.

Do całkowitego zrewidowania kształcenia ustawicznego doszło w przypadku takich zakresów jak: żeglarstwo, wędkarstwo, budownictwo regionalne, organizacja przyjęć, fotografia, gdzie w czasie izolacji naukę umiejętności praktycznych zastąpiono tematycznymi nagrańmi filmowymi oraz w sekcjach: brydżowych, canasty, szachowych, tenisa stołowego, w których skupiano się wówczas na wspólnym oglądaniu turniejów. „Jest to tylko substytut tych naszych wcześniejszych działań. Nie jest tak dobrze, żeby nie można zagrać porządnie w szachy. No niby są te programy do gry, ale jak się gra obok siebie, widzi się przeciwnika, to jest inaczej. Ale to były czasy, jak myśmy robili tu u siebie w Orniecie turnieje” (34/M/UTW).

W najgorszej sytuacji znalazły się zespoły taneczne, muzyczne, kabaretowe oraz chóry. Z analizy wywiadów wynika, że sytuacja pandemiczna wymusiła na nich częściowe prowadzenie prób za pośrednictwem łączności elektronicznych, co uniemożliwiało uczestnictwo w tych zajęciach niektórych słuchaczy – „nie zawsze mogłam brać udział. Jak wnuczka mi pomogła, to się udawało, ale tak to różnie” (39/K/UTW); „mam słabe łącze internetowe, często zależało od pogody, czy mogłem brać udział w zajęciach” (40/M/UTW). W związku z tym w momencie powrotu do odbywania prób stacjo-

narnych należało ze zdwojoną siłą opanować repertuar czy też poszczególne role i sceny przedstawień. Seniorzy bowiem nie zaprzestali swoich występów: podczas imprez lokalnych.

Analiza wywiadów wskazuje, że w okresach izolacji społecznej oraz względnej stabilizacji i reżimu sanitarnego używano przede wszystkim darmowych i łatwo dostępnych platform takich jak Google Meet, Zoom czy YouTube. W pierwszych tygodniach pandemii panowała dezorganizacja i chaos, zarówno w środowiskach seniorskich, jak i wśród wykładowców i osób współpracujących z UTW. Najwięcej trudności sprawiało słuchaczom opanowanie umiejętności użycia platform do połączenia zdalnego, nierzadko przeszkodą był brak odpowiedniego sprzętu. W takich przypadkach wprowadzano działania pomocowe, wykorzystując wsparcie: sąsiedzkie; wolontariuszy udostępniających swój sprzęt; najbliższą rodzinę słuchaczy oraz innych seniorów z sekcji wolontariatu i wzajemnej pomocy – „dobrze, że nie daleko mieszka Gienia ze swoim synem i jego rodziną, to oni pomogli mi podczas pierwszych zajęć online” (12/M/UTW).

Na podstawie wypowiedzi badanych można wnioskować również, że w pierwszych miesiącach pandemii zaprzestano wyjazdów do filharmonii, teatru, kina, opery oraz organizowania wycieczek turystycznych w kraju i zagranicą, a także rajdów rowerowych oraz pieszych. Do tego typu działalności powrócono wraz ze zmniejszeniem liczby zachorowań na COVID-19, ale przedsięwzięcia te realizowano w mniejszych grupach przy zwiększonej liczbie wyjazdów.

Na podstawie sprawozdań merytorycznych UTW oraz danych zgromadzonych za pośrednictwem wywiadów wynika, iż w latach 2020–2021 członkowie uniwersytetów uczestniczyli w wielu lokalnych, krajowych oraz międzynarodowych imprezach, wydarzeniach oraz seminariach o różnym zabarwieniu tematycznym, które w całości przeniosły się do przestrzeni internetowej. Przedstawiciele warmińsko-mazurskich jednostek byli także organizatorami przedsięwzięć i projektów międzynarodowych jak np. I Internetowe Europejskie Spotkania Integracyjne Polskich Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Olsztynie. Jednocześnie w okresie pandemii UTW uzyskały łącznie ok. 90 tys. zł dofinansowania z samorządu województwa warmińsko-mazurskiego, w tym przede wszystkim na organizację wydarzeń na rzecz seniorów, akcji wolontariackich i pomocowych. Według danych Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie UTW co roku pozyskują dotację na realizację zadań publicznych w ramach tego typu konkursów (Rozstrzygnięcia..., s. 1–117).

WNIOSKI KOŃCOWE

Działalność warmińsko-mazurskich UTW jest podobna dla większości takich jednostek istniejących w kraju. Każdy bowiem realizuje podstawowy cel, jakim jest aktywizacja seniorów osiągnięta poprzez różnorodne formy zajęć i aktywności. Poza tym ukierunkowana jest również na propagowanie ustawiczności kształcenia, rekreację, integrację społeczną, profilaktykę gerontologiczną itd. Wszystko to ujęte w formalne struktury sprawia, że można mówić o pewnej specyfice ich funkcjonowania. Wspomniane cele realizowane są jednak w różnym stopniu w zależności od charakteru tych działań. Propozycja bogatej oferty zajęć dla seniorów bez wątplenia wpisuje się w założenia koncepcji *life long education*.

W okresie pandemicznym warmińsko-mazurskie UTW stanęły przed nowym wyzwaniem dostosowania funkcjonowania do zmieniających się warunków społeczno-zdrowotnych oraz wypracowania alternatywnych narzędzi edukacji ustawicznej. Nie zaprzestały swojej działalności zarówno w teoretycznych, jak i praktycznych obszarach kształcenia. W ten sposób podtrzymały aktywizację i integrację osób starszych w środowiskach lokalnych. W czasie izolacji ich praca na rzecz dobrostanu psychofizycznego seniorów przeniesiona została do przestrzeni internetowej, a w trakcie powrotu do względnej normalności wymagała wprowadzenia dodatkowych zajęć oraz zapewnienie warunków sanitarnych. Władze UTW rozumiały jednak, że nie można zaprzestać realizacji edukacji ustawicznej i dopuścić do braku kontaktu ze słuchaczami, co mogło stać się przyczyną obniżenia ich jakości życia na poziomie indywidualnym oraz społecznym czy też wykluczenia.

Mimo licznych trudności komunikacyjnych, przy zachowaniu troski o życie seniorów, nie przerwano również działalności pomocowej i wolontariackiej prowadzonej nie tylko na rzecz członków warmińsko-mazurskich uniwersytetów, lecz także innych potrzebujących środowisk, rodzin oraz osób samotnych. UTW kontynuowały swoją pracę na rzecz społeczności lokalnych poprzez realizację akcji charytatywnych, wydarzeń artystycznych, sportowych i kulturalnych. Współpraca z licznymi organizacjami pozarządowymi, organami władz samorządowych oraz instytucjami regionalnymi umożliwiła seniorom aktywne uczestnictwo w polityce regionalnej skierowanej (w okresie pandemii) na zapewnienie godnych warunków funkcjonowania mieszkańców Warmii i Mazur.

BIBLIOGRAFIA

- Białożył, K. (2020). *Aktywność edukacyjna i społeczna kobiet w okresie późnej starośći*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Czerniawska, O. (2007). *Szkice z andragogiki i gerontologii*. Łódź: WSHE.
- Guzik, K. (2021). Dobre praktyki UTW w okresie pandemii. *Ogólnopolski Biuletyn Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, 4, 5–6.
- Halicka, M. (2004). *Satysfakcja życiowa ludzi starych: studium teoretyczno-empiryczne*. Białystok: Akademia Medyczna.
- Halicki, J. (2000). *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Hrapkiewicz, H. (2009). Uniwersytety trzeciego wieku jako jedna z form kształcenia osób starszych. *Chowanna*, 2, 115–126.
- Informacja o opinii Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń UTW w sprawie poseelskiego projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu wsparcia idei Uniwersytetu Trzeciego Wieku (2021). *Ogólnopolski Biuletyn Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, 4, 18.
- Jagielska, K. (2020). *Jakość życia emerytowanych nauczycieli*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010.
- Konieczna-Woźniak, R. (2001). *Uniwersytety Trzeciego Wieku w Polsce. Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów*. Poznań: Wydawnictwo ERUDITUS.
- Pikuła, N.G. (2020). Działalność edukacyjna uniwersytetów trzeciego wieku w czasie pandemii. W: N.G. Pikuła, K. Jagielska, J.M. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii COVID-19* (s. 179–190). Kraków: Wydawnictwo „Scriptum”.
- Raport dotyczący udziału seniorów w życiu publicznym województwa warmińsko-mazurskiego. Diagnoza wykonana przez Wspólnotę Roboczą Związku Organizacji Socjalnych na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Projektu „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności”, finansowanego z Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013. 17 lipca 2012. https://www.wrzos.org.pl/download/RAPORT_WMz_ASOS.pdf, dostęp: 15.01.2022.
- Rozstrzygnięcia konkursów ofert. Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego. <https://bip.warmia.mazury.pl/kategoria/91/rozstrzygnięcia-konkursów-ofert.>, dostęp: 05.01.2022.
- Słabiak, T. (2021). Rola aktywności osób starszych w przezwyciężaniu kryzysów starości – wybrane aspekty. *Homo et Societas*, 6, 96–108. doi: 10.4467/25436104HS.21.007.15285
- Sprawozdanie z Walnego Zebrania Założycieli Federacji UTW Warmii i Mazur. 20 kwietnia 2015 r.
- Statut UTW w Dobrym Mieście. 16 października 2021.
- Statut UTW w Jezioranach. 1 lutego 2020.

- Statut WM UTW w Olsztynie. 16 października 1995. <https://utw.olsztyn.pl/statut/> (dostęp: 10.01.2022).
- Wieczorkowska, M. (2020). Osoby starsze i ich potrzeby jako wyzwanie dla edukacji i rynku pracy. *Folia Oeconomica Acta Universitatis Lodziensis*, 1(346), 125–143. doi: <https://doi.org/10.18778/0208-6018.346.08>
- ZDPS (2014). Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lat 2014–2020.

UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE IN WARMIA AND MAZURY DURING THE COVID-19 PANDEMIC AS LOCAL LIFELONG EDUCATION CENTERS

ABSTRACT

In social sciences, especially in educational sciences, it is emphasized that a lifelong education meaning lifelong learning, refers to the acquisition of knowledge throughout a person's life. It is a concept that combines many different formats of learning including both elements of adult education, lifelong learning, self-education as well as the promotion of the ideal of an individual who fully realizes their potential, both personal and professional. One of the forms of implementation of this concept of education are Universities of the Third Age (UTA), which focus primarily on the development and activation of elderly people.

The article focuses on the specificity of continuing education in the functioning of the University of the Warmia and Mazury during the SARS-CoV-2 pandemic. The presented text was prepared based on the analysis of research material collected through semi-directed, problem-focused interviews and foundational databases – primarily at hand, traditional and electronic archives of the UTAs in Warmia and Mazury and digital reports of the Marshal's Office in Olsztyn.

The research presented in this article shows that the changing social and health conditions posed new challenges to the universities and caused the need to revise the existing curricula, forms and ways of transferring knowledge and practical skills. During the pandemic Warmia and Mazury UTAs didn't cease contact with their students and did not renounce continuing education. The period of isolation contributed to an increase in digital competence of the UTA students and digitization of continuing education.

KEYWORDS: continuing education, lifelong learning, SARS-CoV-2, Universities of the Third Age, Warmia and Mazury